

A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT ÚJJÁSZERVEZŐDÉSE CSONGRÁD MEGYE TERÜLETÉN 1944—1945-BEN

KANYÓ FERENC

(Szeged, MSZMP Oktatási Igazgatóság)

A felszabadulás utáni katasztrófális helyzetből — melybe a faszizmus taszította az országot — csak a nemzeti összefogás politikája vezethette ki hazánkat. A többpártrendszerre épített népfrentpolitikát a Kommunista Párt dolgozta ki, amely a legszélesebb alapú nemzeti összefogást jelentette. Ez kiterjedt a nemzeti függetlenségi mozgalom minden demokratikus pártjára. Fontos szerepet kapott ebben a másfél évtizedes ellenzéki múltra visszatekintő és a faszizmussal szembefordult Független Kisgazdapárt. (Teljes nevén: Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt.) Részlettanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy Szegeden és Csongrád megyében a Kisgazdapárt újjászerveződése hogyan ment végbe. Időben ez a felszabadulást követő időszaktól 1945 nyaráig terjedt. Erre az időszakra nemcsak újjászerveződött a párt, hanem két évtizedes történetének virágkorához jutott el, s ennek alapjait a tárgyalt időszakban rakták le.

A Kisgazdapárt újjászervezésében két szakaszt különböztethetünk meg. Az első időszak a felszabadulástól 1944 végéig tartott, amely a szervezeti keretek megalapozásának időszaka volt. A második szakasz 1944 végétől 1945 nyaráig tartott. Ebben a szakaszban épültek ki a pártszervezetek a legalsóbb szinttől a megyei vezető szervekig és amely egybeesett az országos szervek teljes kiépülésével.

A MEGALAPOZÁS IDŐSZAKA

A KISGAZDAPÁRT TEVÉKENYSÉGE A MAGYAR NEMZETI FÜGGETLENSÉGI FRONT LÉTREHOZÁSÁÉRT

A felszabadulást követően Csongrád megyében — a Viharsarok távolabbi részeihez hasonlóan — jelentős tömegmozgalom bontakozott ki. Ebben a tömegmozgalomban, a különböző népi, forradalmi szervek változatos formáinak létrehozásában szerepet játszott a parasztság is. Igaz, ez a tevékenység nagyrészt nélkülözte a politikai tudatosságot, amelynek fő oka, hogy politikai tapasztalatuk — a demokratikus hagyományok hiánya miatt — csekély volt. Az elszigeteltség miatt legtöbb helyen nem is ismerték a kommunista párt politikai irányvonalát a felszabadulás utáni időszakra vonatkozóan, nem ismerték a párt népfrentpolitikáját. Ezért is különösen fontos volt a Kommunista Párt fellépése és helyes gyakorlati politikája. Legtöbbször a párt mozgósító, szervező tevékenysége hatására mozdult meg a parasztság.

A demokratikus tömegmozgalom keretében különösen a népgyűléseknek volt nagy szerepük az új demokratikus állam helyi szerveinek létrehozásában, a párt népfrentpolitikájának megismertetésében és propagálásában. Ezeken a népgyűléseken, falugyűléseken mindenütt részt vett a parasztság, a volt kisgazdák is. Szegeden 1944. október 18-án, Kiskundorozsmán október 23-án rendezett nagy-

gyűlést a kommunista párt, a népfrejtpolitika jegyében, kiszgádk részvétélével.¹ A Szeged környéki községekben, falvakban ezt követően került sor nagygyűlésekre. 1944. novemberében Algyón, Alsóközponon, Felsőközponon, Szatymazon, Sándorfalván és Tápén tartottak nagygyűléseket, amelyeken a demokratikus pártok létrehozására buzdították a kommunisták. Általában a politikai élet megindításában kezdeményezően léptek fel.² A kommunista párt biztatására a parasztság megmozdult, szervezkedni kezdett.

A Független Kisgazdapárt életre hívása, szervezeti kereteinek újjászervezése kezdettől fogva jelentős szerepet kapott az MKP népfrejtpolitikájában. Ennek oka az, hogy Szeged nagy kiterjedésű külterületein és a környező községekben a lakosság főként mezőgazdasággal foglalkozott. A Kisgazdapárt ellenzéki politikai múltja is élt a közvéleményben. Az MKP a gazdálkodó parasztság és a szegedi polgárság politikai aktivizálásában komoly szerepet szánt a Kisgazdapártnak.

A párt régi szegedi vezetősége, de főként elismert tekintélye: Nagyiván János, jómódú felsővárosi gazda húzódozott a párt újjászervezésétől.³ Ez a visszahúzódozás annál is inkább érthetetlen volt, mert 1944. március 12-én — amikor a német megszállással már számoltak a párt vezetői — a Kisgazdapárt felszabadulás előtti utolsó országos megbeszélésén maga Tildy Zoltán szólította fel a helyi vezetőket, hogy a felszabadulás után mindenütt jelentkezzenek az érkező csapatok parancsnokságán, és kérjenek engedélyt a Kisgazdapárt szervezeteinek felélesztésére.⁴ Nagyiván János ellenállásában már meghúzódozott reakciós alapállása, amely később számos pártellenét kiindulási pontja lett.

A szegedi polgárság is sokáig benuhátságban maradt. A felszabadulás utáni időben a forradalomtól reszketett. Vezetői a Vörös Hadsereg elől menekültek. Politikai benuhátségához hozzájárult a felszabadulás előtti exponált szerepe is. Ezért az MKP szegedi vezetői hiába fordultak a polgársághoz több ízben is felhívással, hogy szervezzék újjá a polgári pártokat. Az eredménytelen felhívások után 1944. november elején az MKP vezetői személyesen keresték fel az itthon maradt közismert, tekintélyes polgári vezetőket a népfrejt megszervezése és egy közös népfrejtlap megindítása érdekében. Ez az első kísérlet nem hozott eredményt.⁵ A kudarc oka 1944. november 9-e előtt az volt, hogy még az MKP szegedi vezetői sem látták elég világosan a népfrejt lényegét. A döntő azonban a polgárság passzivitása és a közügyektől való visszahúzódoása volt. Amikor a polgári erők látták, hogy a felszabadító szovjet csapatok a társadalmi viszonyok megváltoztatását a magyar nép belügyének tekintik, és széles körben megismerték a kommunisták programját, csak akkor kezdtek feléledni, politikailag újjászerveződni.

1944. november 9-től jelentős változás figyelhető meg a népfrejt fejlődésében. A Külföldi Bizottság Szegedre érkezett tagjai is fontos feladatuknak tekintették a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakítását. A személyes tárgyalásokat a továbbiakban ők folytatták, természetesen a szegedi kommunista pártszervezet teljes támogatásával. 1944. november 7-én a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen az MKP szónoka kijelentette: „Erről a tribünről a Magyar Kommunista Párt vezetősége nevében felszólítást in-

¹ Szegedi Népakarat, 1944. október 19, október 24.

² MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma (a továbbiakban PB Archivum) 30/15. öe. 824—825. oldal.

³ Erdei Ferenc: Újság, népfrejt. — Visszaemlékezés. Délmagyarország, 1969. október 11.

⁴ Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... Gondolat, 1965. 170. oldal. — Igaz azonban, hogy a Kisgazdapárt vezetői ekkor még angol megszállásban reménykedtek.

⁵ PB Archivum 39/1/1944. — 1944. november 9-i jegyzőkönyv. Gombkötő Péter hozzászólása.

tézek a Szociáldemokrata Párt vezetőihez, a Kisgazdapárthoz és az összes haladó pártokhoz, kezdjék meg és folytassák működésüket.”⁶ Ezekben a napokban kapcsolódott be a Függetlenségi Front megalakításának előkészületeibe Révai József, aki irányító szerepet játszott a további eseményekben. A november 9-i pártértekezlet is az egyik legfontosabb teendőnek, a demokratikus erők összefogási folyamatának meggyorsítását jelölte meg.

Révai József a szerveződő Nemzeti Parasztpárt vezetőjével, Erdei Ferencsel vette fel először a kapcsolatot. Ezután abban fogtak össze, hogy a többi baloldali demokratikus pártot felserkentsék. Ekkor még sem az SZDP, sem a Kisgazdapárt nem mozgolódott.⁷ A politikai kibontakozás tehát elég nehezen ment. A demokratikus pártok is Budapest felé tekintettek, innen várták a kibontakozást. A Délmagyarország 1944. november 19-i első számában némi elkeseredéssel írta: „Majd másfél hónappal Szeged felszabadulása után még csak az MKP és a Parasztpárt lépett föl. Ez is kiáltó bizonyítéka a magyar demokrácia gyengeségének és elnyomottságának. Még demokratikus pártjaink is olyanok voltak a régi feudális és fasiszta uralom alatt, hogy legnagyobbbrészt nem a nép helyi szervezeteire épültek, ezért nem tudnak most központi vezetőség nélkül talpraállni és részt venni a helyi önkormányzatok életében...” „Szükséges és történelmi jelentőségű tennivaló, ...hogy a magyar nép széles tömegei mozduljanak meg az ország újjáépítésében. Mozduljanak meg a régi demokratikus pártok is, mert nélkülük nem végezhetnek teljes értékű és eredményes munkát a legalsó néprétegek új politikai szervezetei.”⁸

Révai József és Erdei Ferenc — Valentiny szociáldemokrata polgármester javaslatára — együtt kereste fel Dr. Balogh István alsóközponti plébánost, aki — a Kisgazdapárt vezetőinek húzódozása ellenére — vállalta, hogy a Kisgazdapárt képviseletében összefog a demokratikus pártokkal és a Délmagyarország című koalíciós napilap szerkesztésében, kiadásában részt vesz, sőt a gazdasági teendőket és a lapterjesztési feladatok irányítását is vállalta. Így indult el a Délmagyarország 1944. november 19-én Révai József, Erdei Ferenc és Dr. Balogh István szerkesztésében.⁹

A baloldali múltú Délmagyarország megjelenése olyan politikai tett volt, amelyet a születő nemzeti egységfront első jelének tekinthetünk. Ez már a politikai összefogást jelentette, mert a Függetlenségi Front lapjaként indult.

A Délmagyarország hasábjain a továbbiakban egyre erőteljesebben bontakozott ki a nemzeti összefogás gondolata. A politikai élet megélénkülése gyorsan haladt előre. A demokratikus pártok újjászervezése is megindult.

A Kisgazdapárt újjászervezésében — az addigi eredménytelen kísérletek után — végül is döntő volt Dr. Balogh István, Szeged-alsóközponti — (ma Mórahalom) — plébános állásfoglalása. Ő 1944. november 12-én azt is vállalta, hogy a Kisgazdapárt képviseletében fellép, és a párt újjászervezését megkezdi. Még aznap be költözött Szegedre, hogy az újjászervezési munkát irányítsa. A Délmagyarország megjelenése után a Kisgazdapárt is szervező eszközökhöz jutott, amelynek révén szólni tudtak a parasztsághoz. Így meggyorsult a Kisgazdapárt szervezeteinek a kiépítése.¹⁰

A politikai életbe való belépéssel Dr. Balogh István személye előtérbe került a párton belül. Ő maga óriási ambícióval szervezett, és 1944. november 23-án létrejött szervezetileg is a Kisgazdapárt. A felszabadulás után először ült össze a párt

⁶ Gerő E., Lesz magyar újjászületés. Szikra, 1944. Szeged.

⁷ Erdei F., idézett visszaemlékezés.

⁸ Délmagyarország, 1944. november 19. „Budapest felé néz az ország” című cikk.

⁹ Erdei F., i. visszaemlékezés.

¹⁰ Huszonöt év történetéből. — Balogh I. visszaemlékezése. Társadalmi Szemle, 1970. 3. szám 43—44. old.

szegedi szervezeteinek elnökségi tanácsa, amely a választmányt és a tisztkart kiegészítette és a párt elnökének Dr. Balogh Istvánt választotta meg. A párt újjászervezése országos jelentőségű, mert határozatot hozott, hogy mindaddig „míg a párt országos elnöksége úrja átveheti a párt vezetőségét, hivatva érzi magát, hogy a párt újjászervezését a felszabaduló ország részben megkezdjé.”¹¹

Az elnökségi tanács egyéb fontos döntéseket is hozott. Egyhangú határozattal helyeslőleg jóváhagyta a pártelnöknek mind a Délmagyarország megindításával, mind a Függetlenségi Front létrehozásával kapcsolatos eljárását. Felhívta a már felszabadult városok és községek kisgazdapárti szerveit, hogy alakuljanak újjá és vegyék fel a kapcsolatot a szegedi elnökséggel. Itt jelentették be a szegedi szervezet polgári tagozatának újjáalakulását Dr. Kúp László ügyvéd vezetésével. A párt alsótanyai (ma Ásotthalom) körzetének elnöke, Wagner Gyula az egyes kapitányságokban megindult pártéletéről, Dr. Becker Vendel tankerületi főigazgató az újszegedi pártszervezet újjáalakításáról, Kispéter Lőrinc gazdálkodó az alsóvárosi pártszervezet újjáalakításáról tett bejelentést.¹²

Segítette a Kisgazdapárt szerveződését az egyház is. November végére tisztázódott, hogy külön kereszténypárt nem alakul. A Kisgazdapárt szegedi vezetőségében két egyházi személy is volt (Dr. Balogh és Dr. Becker) és a püspökséggel Dr. Balogh István jó kapcsolatot tartott fenn. Így a püspökség is a Kisgazdapártot támogatta. 1944. november 30-án Dr. Hamvas Endre csanádi püspök felhívással fordult a papsághoz. Ebben aktív politikai életre szólította fel őket: „nincs okunk, hogy félreálljunk, vagy hogy elavult intézmények védelmébe szegődjünk. *Örökértékű társadalmi keretek nincsenek*, tehát minden pap dolgozzék a megváltozott keretek között is lendületes buzgósággal és szívében a nép őszinte szeretetével.”¹³ Igen pozitív megnyilatkozás volt ez az adott körülmények között. A népfront szelleme hatotta át, és a politikai közömbösség elleni küzdelmet segítette. November végén még két jelentős szegedi tanyarészen szerveződött újjá a Kisgazdapárt: Mórahalmon és Feketeszélen. A pártszervezetek élére a környék „legtekintélyesebb”, legmódosabb gazdái kerültek. Mórahalmon Dobó Gyula nagygazda, Feketeszélen Rába József nagygazda, aki az 1939-es képviselőválasztáson a Kisgazdapárt listájának harmadik jelöltje volt.¹⁴ — A Függetlenségi Front létrejöttékor a Kisgazdapárt tehát már jelentős szervezeti erőt képviselt Szegeden, de még inkább a szegedi tanyarészekben.

A Kisgazdapárt kezdeti politikai irányvonala is kedvezően befolyásolta a párt szerveződését. Ezt a párt szegedi vezetősége, személyesen Dr. Balogh István dolgozta ki. A pozitív irányvonal kidolgozásánál két dolgot különösen figyelembe kell venni.

1. Dr. Balogh István és társai Révaiék kapacitálására kezdtek munkához és ez feltétlenül kedvezően hatott kezdeti felfogásukra, munkájukra.

2. Ha nem akartak kimaradni az események további alakulásának befolyásolásától, akkor csak demokratikus elképzelésekkel léphettek porondra.

Míndezt tükrözi pozitív politikai irányvonaluk, amely alapján a Magyar Kommunista Párt programját elfogadták és jelentéktelen módosításokkal a megalakítandó népfront programjaként magukévá tették.

¹¹ Délmagyarország, 1944. november 26. „A német parancsra feloszlított Független Kisgazdapárt újra megkezdte működését” c. cikk.

¹² u. o.

¹³ Délmagyarország, 1944. december 3. „Hamvas püspök beszéde az András-napi ünnepségen” című cikk.

¹⁴ Délmagyarország, 1944. december 2. „Megkezdődött a Független Kisgazdapárt szervezkedése a tanyán” c. cikk.

1944. november végére a politikai összefogás tartalmi és szervezeti keretei tehát kialakultak. Ezért követelte a Délmagyarország 1944. november 26-án a Szegedi Nemzeti Bizottság létrehozását. A pártok együttműködésének eredményeként 1944. december 1-én a Délmagyarország vezércikkben jelentette be az előkészítő munka befejezését.¹⁵ 1944. december 2-án pedig formálisan is megalakult az illegális Magyar Front utóda, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. Ennek létrejöttében tehát a Kisgazdapárt pozitív szerepet töltött be. Ezt az állításukat igazolja a szervezeti csatlakozás és a párt összetétele. Ez kezdettől fogva heterogén volt ugyan, de ekkor még a népmozgalom hatására inkább a demokratikus paraszti és városi erőket tömörítette. Ezért a párt nem csupán részese volt a Függetlenségi Frontnak, hanem az első időben az aktív demokratikus erőket segítette, erősítette.

Csongrád megyében — de a felszabadult területeken is — a „szegedi kézfogás” kedvezően érezte hatását és lökést adott a demokratikus népmozgalom továbbfejlődéséhez, a pártok újjászerveződéséhez. A megye tiszántúli területein, főként Szentes és Hódmezővásárhely városokban és a városok környékén már addig is erőteljes népmozgalom bontakozott ki. Jellegzetessége még a tiszántúli területek fejlődésének, hogy itt a parasztság módosabb rétegei akarva-akaratlanul szintén megmozdultak. Vonzotta őket a tömeges és a felszabadulást követően a közvetlen tennivalókban egyet is értettek a baloldali csoportokkal, pártokkal.¹⁶ Így a Kisgazdapárt újjászervezése a szegedi fejlődéssel szinte egyidőben megindult. A Függetlenségi Front létrejöttével pedig gyors fejlődés figyelhető meg a párt újjászervezésében.

A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT SZERVEZETI KIÉPÜLÉSE CSONGRÁD MEGYÉBEN

A Független Kisgazdapárt szegedi újjászervezése és a Függetlenségi Front létrejötte után a párt szervezése felgyorsult a városokban és a megye községeiben.

A párt addigi lassú szervezésében — a már ismertett politikai okokon kívül — vitathatatlanul szerepet játszott, hogy a parasztság politikai szervezése általában nehezebb volt, mint a munkásság vagy a városi lakosság politikai aktivizálása. Azt is figyelembe kell venni, hogy a pártszervezetek újjászervezéséről beszélünk, holott a felszabadulás előtt a kisgazdapárti helyi szervezetek voltak is, és nem is. Szervezett pártlétráról semmiképpen sem beszélhetünk. Z. Nagy Ferenc így emlékezik erre: „A parasztok összetartottak, támogatták a párt politikáját, [esetleg] elmentek a gyűlésekre, leadták a szavazatokat, még az üldöztetést is vállalták, a tagdíjfizetést azonban nehezen. Párttagunk volt valamennyi olvasó kör teljes vezetősége, amiből következtetni lehet a szervezet tekintélyére.”¹⁷

A pártszervezeteket tehát nemcsak újjá kellett szervezni, hanem inkább meg kellett teremteni. Gyorsította viszont a szervezőmunkát az erőteljes népmozgalom, amely a parasztságot is aktivizálta.

Az a körülmény is szerepet játszott, hogy a szegedi szervezet az ideiglenes nemzetgyűlés összeüléseiig az országos irányító központ szerepét vállalta. Ez nemcsak Szegeden, hanem a megyében is mozgósító erőként hatott, és még 1944-ben egy sor helyen újjászerveződött a párt.

Szegeden az említett 1944. november végi jó szervezési ütem folytatódott. A városban 1944. december 16-án létrejött a Szeged-rókusi pártszervezet, és ezzel az újjá-

¹⁵ Délmagyarország, 1944. december 1. „A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front” — Vezércikk.

¹⁶ Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok. Kossuth, 1961. 26—28. oldal.

¹⁷ Z. Nagy F., i. m. 82. oldal.

szervezés be is fejeződött. A továbbiakban a szervezeti keretek kiszélesítése volt a feladat.¹⁸ Főként a polgári tagozat megerősödése haladt vontatottan és december végén messze lemaradt a „gazda-tagozat” újjászervezésétől. Ez is azt bizonyítja, hogy a polgárság még mindig passzív volt. A passzivitás leküzdésére írta Dr. Balogh István 1944. december 22-én híres cikkét a Délmagyarországban, „a polgári társadalom politikai felelősségéről”. Ebben már a „munkásuralom” létrejöttének lehetőségével rémisztette a polgárságot, mert „a hajtóerőt ők [vagyis a kommunisták] képviselik. Ha a polgári társadalom most érdektelenségét jelenti be esetleges passzív magatartásával, nem szólhat majd bele saját sorsának intézésébe, irányításába sem, mert ezzel a passzivitással akarva-akaratlanul rábízta sorsának irányítását másokra.”¹⁹ A rendszeres pártélet kialakítása Szeged városában — főként a belvárosi párt szervezetekben — ezért is indult nehezen.

Sokkal kedvezőbben alakult az újjászerveződés a paraszti lakosságú külterületi részekben. 1944. december közepén Szeged-Alsótanyán, Szeged-Felsőtanyán, Csorván, Balástyán és Csengelén, 1945. január 21-én Alsóközponon, február 12-én Királyhalmán jött létre a pártszervezet.²⁰ Az 1944. november végén létrejött pártszervezetekkel együtt vizsgálva úgy tekinthetjük, hogy itt is befejeződött a párt újjászervezése.

A szervező munkával együtt fejlődött a Kisgazdapárt belső tevékenysége is. 1945. január 17-től pártszékházat és pártirodát nyitott a párt Szegeden. Február 3-tól az elnöki tanácsulást rendszeresítették, amit hetente egyszer (szombaton délelőtt) tartottak. A pártigazolványok kiadását 1945. február 8-tól kezdték el, alaposan megkésve a munkaspártok hasonló tevékenységétől.²¹ A párt gyűlései azonban még 1945. elején sem egyértelműen politikai tevékenységre buzdítottak, mozgósítottak. Napirenden a földbérletek megtárgyalása, tavaszi mezőgazdasági munkák megkezdése, csőszök szerződötetése, a tenyészállatok megvédése, a rézgálic biztosítása stb., szerepelt.²² Ezek a gazdasági jellegű feladatok — miután ezekben döntés is született — megkövetelték, hogy a parasztság valóban megjelenjen a kisgazdapárti gyűléseken. A Kisgazdapárt önálló politikai nagygyűléseket 1945. tavaszától tartott. Szegeden a párt első ilyen megmozdulása 1945. február 26-án volt, amikor a Belvárosi Moziban tartottak népgyűlést. Részben programadó nagygyűlés is volt és ezen a népfrentpolitika mellett álltak ki a pártok helyi szónokai.²³ A továbbiakban kisgazdapárti nagygyűlést Szegeden csak az országos vezetők ittlétekor tartottak 1945. június 29-én, amikor Tildy Zoltán, Balogh István és Ortutay Gyula voltak a szónokok.²⁴ A Szegedhez tartozó külterületi részekben pedig a párt szegedi vezetői tartottak politikai nagygyűléseket: május 27-én Várostanyán és Kissoron, május 31-én Felsőközponon, Belső-Domaszéken és Külső-Domaszéken, június 10-én Szatymazon. Lengyelkapolnán, Feketeszélen, Zákányon, június 17-én Dorozsma-Árpádközponon.²⁵ Népgyűléseket misével egybekötve is tartottak, amit a püspökséggel egyeztettek és a misét magas egyházi méltóságok celebrálták. Így május 31-én Csengelén misével egybekötött ünnepséget tartottak az „elesett hősök emlékezetére”, június 29-én Alsóközponon misével egybekötött „katolikus gyűlést” tartottak.²⁶ Mindez azt mutatja,

¹⁸ Délmagyarország, 1944. december 13. Párthívek rovat.

¹⁹ Délmagyarország, 1944. december 22. „A polgári társadalom felelőssége” c. cikk.

²⁰ Délmagyarország, 1944. december 13, 1945. január 17. és február 13. száma „párt-hírek” rovat.

²¹ Délmagyarország, 1945. január 17, február 1. és február 8. szám „Párthírek” c. rovat.

²² Délmagyarország, 1945. január 17. és február 2. szám.

²³ Délmagyarország, 1945. február 28. „A Kisgazdapárt népgyűlése” c. cikk.

²⁴ Szegedi Hírlap, 1945. június 24.

²⁵ Délmagyarország, 1945. május 26, május 30, június 6, június 14. szám.

²⁶ Délmagyarország, 1945. május 30, június 29.

hogy a Kisgazdapárt önálló politikai tevékenységét csak 1945 tavaszától szélesítette ki és szervezeti kereteinek bővítésére minden eszközt felhasznált. Űgyesen felhasználta a gazdasági jellegű fórumokat, de az egyház segítőkészségét is. Ez az egyszerű emberek megnyerése és tömegbázisának kiszélesítése szempontjából különösen hatásosnak bizonyult.

A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos különböző szervezeti kereteket is megkaparintotta a Kisgazdapárt. A Gazdasági Egyesületet minden szinten kézben tartotta. A Gazdasági Egyesület székháza egyúttal a párt székháza is volt a legtöbb helyen, a vezetők ugyanazok voltak mindkét szervezetben. A mezőgazdasági termelés irányítása és a Kisgazdapárt így teljesen összefonódott. (A Gazdasági Egyesület elnöke 1945 nyarán Nagyiván János lett.)²⁷ 1945. februárjában újjáalakult a „Szeged és Szegedvidéki Fűszerpaprikatermelők Egyesülete.” Vezetését a Kisgazdapárt tartotta kézben, Nagyiván János állott az élén.²⁸ 1945. március 18-án megkezdte működését a „Magyar Magtermelő Gazdák Országos Szövetkezetének” szegedi fiókjá. A fiók irodája a Kisgazdapárt székházában volt és a párt irányította működését.²⁹ A Kisgazdapárt 1945 nyarán Szegeden is létrehozta a Parasztszövetséget és ennek irányításával a megyében is szervezetei alakultak. A Kisgazdapárt országos politikai irányvonalának megfelelően a szegedi szervezet is követelte az Országos Szövetkezeti Tanácsba való felvételt, mert „erre a paraszttársadalom érdekében jussa van” — hangsúlyozták. Az Országos Szövetkezeti Tanácsba érdekképviseleti szervezetek tartoztak (így a szakszervezetek, és amit a Kisgazdapárt különösen fájlt, a földmunkás szakszervezetek is). A Parasztszövetségnek is érdekképviseleti funkciót szánt a Kisgazdapárt, holott ők maguk ismerték el, hogy a Parasztszövetség programjának „eleven lelke a népfőiskola gondolata” és, hogy „minden tájegység központjában 1—1 népfőiskolat létesítsenek ... mert művelt parasztszerekre van szükségünk.”³⁰ A paraszti népművelés feladata és az érdekképviseleti funkció semmiképp sem fért össze a Parasztszövetségen belül. Nagyivánék valós szándéka ki is derült. A földmunkásság érdekvédelmi szakszervezetéhez hasonlóan a módos parasztság érdekvédelmi szervezetét kívánták megteremteni. A különböző gazdasági szervezetek kézben tartása pedig azt jelentette, hogy a Kisgazdapárt nemcsak politikai, hanem gazdasági hatalom is volt.

Szervezetileg Szegeden is csak 1945 nyarára épült ki véglegesen a Kisgazdapárt. A polgári tagozat erre az időre erősödött meg. 1945. augusztus 24-én jött létre a köztisztviselők, augusztus 28-án a tényleges és nyugdíjas vasutasok kisgazdapárti szervezete, valamint az értelmiségi csoport.³¹ Ettől az időszaktól kezdve vált rendszeressé a párton belüli elméleti, szemináriumi tevékenység. Ez abból állott, hogy hetente egyszer (szerdán délután) neves előadók egy-egy témakörből előadást tartottak, amit hozzászólások követtek. Már az előadások címei jellemezték a párt ideológiai arculatát: „Történelmi oktatásunk. (A nacionalizmus helytelen értelmezése a múltban)”, „A fajelmélet téves értelmezéséről”, „A lélek törvényeiről és a lelki jelenségek kihatásairól”, „Szeged keletkezése és fejlődése”, „Színház és demokrácia”, „A Kossuth-emigráció külpolitikája” címekkel tartottak előadásokat 1945 nyarán.³² Aktuális politikai kérdésekkel, az ország előtt álló feladatokkal nem foglalkoztak a párt elő-

²⁷ Szegedi Hírlap, 1945. augusztus 19. 2. oldal.

²⁸ Délmagyarország, 1945. február 2.

²⁹ Délmagyarország, 1945. március 18.

³⁰ Szegedi Hírlap, 1945. július 1, július 8, július 29. sz.

³¹ Szegedi Hírlap, 1945. augusztus 26. és szeptember 2. sz.

³² Szegedi Hírlap, 1945. július—augusztusi számok.

adásain, a felsorolt témák pedig inkább színvonalas ismeretterjesztői munkát jelentettek, és nem pártoktatást vagy politikai nevelést.

A Kisgazdapárt szegedi szervezete 1945 tavaszától önálló lap kiadására törekedett. A kormány Debrecenből Budapestre kerülésével Dr. Balogh István lemondott a Szegedi Nemzeti Bizottsági elnök funkciójáról és a Délmagyarország főmunkatársi szerepéről. Ezért 1945. április 8-án a Délmagyarország fejlécéből a szerkesztőbizottság tagjainak nevét kivették. Természetesnek tűnt, hogy Dr. Donászi Kálmán kerüljön ide be a Kisgazdapárt képviselőjében (újságíróként addig is sokat írt a lapba), mint ahogy a Nemzeti Bizottság elnöki funkciójában is követte Dr. Balogh Istvánt. Donászi Kálmán főmunkatársi megjelölését a lapon a párt elnöksége nem engedélyezte, amellyel kifejezte, hogy a lap szerkesztésében nem kíván a párt részt venni. Már ekkor felmerült annak gondolata, hogy a párt önálló lapot indít. (A Szociáldemokrata Párt szegedi szervezete hasonló megfontolások miatt ugyancsak tartózkodó álláspontra helyezkedett.) Így a Délmagyarország az MNFF lapja maradt formálisan, valójában az MKP irányítása alá került.³³ A Kisgazdapárt papírhiány miatt azonban nem tudta a lapot megindítani. 1945. május közepén Tanyai Újság címen falusi orgánumot indított, amelynek sorsa nem ismeretes, de csak rövid ideig jelenhetett meg.³⁴ A párt lapja 1945. június 24-én jelent meg Szegedi Hírlap címmel. Hetilapként indult, de a párt azonnal követelte napilappá fejlesztését, amit később sem sikerült elérnie. A lap azonban így is igen jelentős eszközzé, szervező erővé vált, amit a párt ügyesen kamatoztatott.

A Kisgazdapárt 1945 nyarára tehát szervezetiileg kiépült, megerősödött. A szegedi pártszervezet elvesztette ugyan kezdeti vezető szerepét, azonban így is Délalföld legjelentősebb szervezete maradt. Megyei nagyválasztmányi joggal bírt, közvetlenül az országos vezetőség alá tartozott. Szervezeti felépítése a következő volt. A pártszervezetek 5–40 fős választmányokat választottak. Ezek tagjai közül a magasabb választmányba küldték képviselőiket és a vezetőséget megválasztották. A szegedi választmány elnökségi (vagy közismerten elnöki) tanácsot választott, amelyben különböző funkciók voltak. A választott funkciók képviselői alkották a szegedi pártvezetőséget. A vezetőség azonban csak az elnökségi tanácsülések közötti időszakban bírt döntési joggal, a legfontosabb kérdésekben általában az elnökségi tanács döntött. Az első időszakban a párt elnöke Dr. Balogh István volt, ügyvezető alelnöke Back Károly (tiszviselő), a polgári tagozat elnöke Dr. Donászi Kálmán (1944 végétől) és két társelnöke Nagyiván János és Török Ferenc volt.³⁵ Ez az összetétel még a haladó, demokratikus erők fölényét mutatta. 1945. áprilisában Dr. Balogh István az elnökségről is lemondott. Ezt követően Nagyiván Jánost gazdaelnökké választották, de a vezetőség összetétele még a régi maradt. Nagyiván János fokozatosan építette be a jobboldali elemeket a pártvezetésbe. Ez két úton történt: az elnökségi tanács és a pártvezetőség összetételének megváltoztatása formájában. 1945 tavaszától egyre újabb és újabb politikusokat kooptáltak az elnökségi tanácsba, ezzel megváltoztatták annak összetételét, amely a jobboldali erőknek kedvezett. Ez a változás egyébként tükrözte a reakciós szegedi polgári erők politikai aktivizálódását, a politikai életbe való bekapcsolódását. A pártvezetőségben először Elek Lajost titkárrá választották, majd vitéz Shvoy Kálmán horthysta tábornokot és Gressz István zsidóvagyomból meggazdagodott paprikanagykereskedőt kooptáltatta Nagyiván a vezető-

³³ MSZMP Központi Bizottság, Párttörténeti Intézetének Archivuma (a továbbiakban PI Archivum) 274. f. 16/126.

³⁴ Csongrád megye munkásmozgalmának válogatott dokumentumai. Szerkesztette: Rácz J. (a továbbiakban Rácz J. Válogatott dokumentumok) 83. sz. dokumentum 198. old.

³⁵ Délmagyarország, 1945. február 28. „A Kisgazdapárt népgyűlése” c. cikk.

sebe. Végül 1945. őszén Dr. Hunya Benedeket, a KALOT elnökét vitte be Nagyiván a vezetőségbe. A felsorolt politikusok a párt jobboldalán helyezkedtek el és a párt-vezetésben a jobboldal túlsúlyát biztosították. A részben centrista, részben baloldali felfogású vezetők (Dr. Donászi Kálmán, Back Károly, Török Ferenc) fokozatosan háttérbe szorultak, illetve Donászi Kálmán kivételével leváltották őket.³⁶ Így 1945 nyarára a megerősödött Kisgazdapárt már jobboldali vezetés alatt állott.

A szegedi pártalapszervezetek kerületi (területi) elvek alapján szerveződtek, — a polgári tagozat foglalkozás szerinti csoportonként, — és közvetlenül tartoztak a nagyszegedi vezetőséghez. A szegedi külterületeken a pártszervezetek kerületeket alkottak és a kerületi vezetőségek Szegedhez tartoztak.³⁷ A taglétszámra vonatkozóan nincs adatunk. A szervezeti lazaság, a rendszeres pártélet hiánya miatt a párt vezetősége nem szívesen közölte a beírt tagok számát. Ez önmagában is bizonytalan lehetett, a fizető tagok száma pedig lényegesen alatta maradhatott a beírt tagok számának is. A Kisgazdapárt vezetősége ezért a szimpatizánsok és a parasztnak globális számával operált, természetesen messze eltúlozva a párt valóságos szervezeti erejét. A Szegedi Hírlap 1945. október 7-én írta: „A Szeged-környéki tanyavilág népe a Kisgazdapárthoz való csatlakozásban elérte a 80%-ot és ez a százalékarányszám napról-napra növekedik.” Az egy hónappal későbbi választásokon a párt 62%-ot kapott Szegeden, ami önmagában sok, de az előző becsléshez mérten lényegesen kisebb.³⁸ Ezért a feltárt kisgazdapárti adatok semmiképpen sem adnak reális képet a párt szervezeti erejéről.

Hódmezővásárhelyen a Kisgazdapárt a felszabadulás után hamarosan megkezdte tevékenységét. Az 1944. október 23-án létrejött városi tanácsban már képviseltette magát. Formailag 1944. november elején alakult meg. A felszabadulás előtti — pontosabban az 1944. március 19-i betiltása előtti — formákat és kereteket megtartotta és szorosan összefonódott a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület szervezeti kereteivel.³⁹ A párt első nyilvános szereplése is a Gazdasági Egyesülethez kapcsolódott, 1944. november 5-én gyűlést tartott, amelyre a hódmezővásárhelyi gazdákat meghívta a sajtó útján.⁴⁰ Az MKP itt is segítette a párt újjászervezését. (Ebben a segítőkészségben még hibák találhatók. A Vásárhely Népe november 9-i számában a fejléc alatti jelmondatban — a demokratikusnak egyáltalán nem mondható — Eckhardt Tibor volt kisgazdapárti vezető mondatát idézték: „Népi politikát, jólétet, szabadságot, nemzeti függetlenséget akarunk!”) A helyi kommunista sajtó cikkekkel igyekezett felrázni a parasztságot, és szervezkedésre biztatta őket: „A kisgazda táboron van a sor, csinálja meg a megfelelő szövetségi keretet, töltsen meg ezt a keretet megfelelő számú taggal — tartalommal, válassza meg a vezetőket a maga táborából, ekként lépjen be azoknak táborába, akik meg akarják és meg fogják teremteni a boldog Magyarországot.”⁴¹ Az eddigi előzmények hatására ténylegesen is létrejött a Kisgazdapárt 1944. november 15-én. Alakuló gyűlés keretében vezetőséget választottak és a párt megkezdte szervező tevékenységét.⁴² November 19-én már a város több kerületében megalakult a Kisgazdapárt alapszervezete. Ettől kezdve erőteljes szervező munkát végzett a párt, több ízben tartott szervező gyűlést, amely kö-

³⁶ Délmagyarország, 1945. június 26. „Tempora mutantur”, 1945. szeptember 26., — 1969. december 2. „A zászlóbontás emlékére” — Dr. Balogh István jubileumi visszapillantása.

³⁷ Délmagyarország, 1945. március 1. „Párthírek” c. rovat.

³⁸ Szegedi Hírlap, 1945. október 7. és november 5. szám.

³⁹ Csongrád megyei 2. számú Levéltár, Szentes (a továbbiakban SztÁL) Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság 677/1945.

⁴⁰ Vásárhely Népe, 1944. november 6. sz. „Gyűléseink” c. cikk.

⁴¹ Vásárhely Népe, 1944. november 11. „Parasztsors — paraszt akarat” c. cikk.

⁴² Rácz J., Válogatott dokumentumok 30. sz. Hmvhely, polgármesteri iratok 19153/1944. sz.

zül kiemelkedett a december 3-i gazdaggyűlés. A városi szervezeti keretek létrejötte után 1945. január 1-én ült össze a Kisgazdapárt választmányi ülése, amelyre a vezetőségi és választmányi tagokat hívták meg, és az elnökséget újjáválasztották.⁴³

Hódmezővásárhely nagy tanyakörzetében a szervező munkát 1945. január elején indították el. Ahogy a városban a Gazdasági Egyesület kereteit használták fel ügyesen a pártszervező munkára, úgy a tanyavilágban az olvasóköroket. Az olvasókörok vezetőségei január 5-től a pártirodában vehették át a gyűjtőleveket és itt is adták le ezeket. Ettől kezdve a külkerületi olvasókörok vezetőségeivel több ízben tartottak együttes megbeszélést.⁴⁴ A polgári tagozat szervezése is ekkor kezdődött. A Kisgazdapárt toborzójában hangoztatta: „A Független Kisgazdapártban jól elférnek a különböző foglalkozású kispolgárok. Tehát a polgárság ne forgácsolja szét a benne rejlő erőt és értéket, mert azt a munkásosztály sem teszi. Egy pártokra szakadozott, rosszul szervezett polgárság nem tud sem egyenlő politikai célként, sem társadalmi szempontból alkotóképes réteg lenni, amiből az következik, hogy kiesik abból a szerepből, amely reá vár a népi ország kialakulásával... A Független Kisgazdapárt szívesen lát minden foglalkozású egyént sorai között.” A tanyai toborzóból az is kiderül, hogy a Kisgazdapárt a tanyavilág egyedüli képviselőjének tüntette fel a pártot; „...A tanyák népéért itt bent küzdenek az arra hivatott [kisgazdapárti] vezetők, de az erőt az elszórt tanyák és puszták népétől várják a küzdelem folytatásához.”⁴⁵ A tagtoborzásban a Kisgazdapárt minden réteget a pártba szólított: kisgazdát, földművest, iparost, kereskedőt, tisztviselőt és értelmiséget. A „Kérges kéz” című toborzóban már igen erőteljes nacionalizmus nyilvánult meg: „Magyarok! Egy földön élünk, egy nap süt le ránk, fogjuk egymás kezét, tekintünk Isten egére, legyen hitünk, legyen elvünk, ahol gyűlölet sohasem verhet tanyát, akkor bizonyára nem vész el Magyarország!”⁴⁶

Mindez természetesen nem volt hatástalan. A párt szervezetei gyorsan jöttek létre a tanyai körzetekben. 1945. január 25-én a tegehalmi Kisgazdakörben létrejött a Tegehalmi Olvasóköro, a Szentesi Útféli Kisgazdakör, a Téglási Olvasóköro és a Mártély-Feketehalmi Olvasóköro körzeti pártszervezete. 1945. február 1-én újjászerveződött a Mátyáshalmi Olvasóköroben a Külsőcsomorkányi Olvasóköro, a Kútvölgyparti Olvasóköro és a Héjjahalmi Olvasóköro körzeti pártszervezete, február 4-én a Kisgazdapárt kardoskúti szervezete és a Barackosi Olvasóköro pártszervezete.⁴⁷ A Kisgazdapárt nagy tagtoborzásában olyan meg nem engedhető dolgok is történtek, hogy a mátyáshalmi boltos a bevásárlókat is beszervezte a pártba, akik közül többen még nevüket is alig tudták leírni (egyszerű tanyást) és nyilván a párthoz nem sok közük lehetett.⁴⁸ A szervező munka vitathatatlan eredménye volt viszont, hogy 1945 tavaszára a párt szervezetileg mindenütt létrejött és megerősödött.

A Kisgazdapárt tevékenységében Szegedhez hasonlóan mindennel találkozunk, ami a mezőgazdasággal összefüggésben volt. Még munkaközvetítést is vállalt. 1945 tavaszától rendszeresen megjelent a sajtóban felhívása, amelyben tagjaihoz fordult, hogy „akiknek bármilyen mezőgazdasági munkás vagy munkásnőre szükségük van, továbbá azon férfi és női munkavállalókat, akik munkát akarnak vállalni, azonnal jelentkezzenek a pártirodában.” A beszervezett tagok nevelésével azonban itt sem sokat törődött a párt. 1944 december elején a Kereskedelmi Kamarában a párt prog-

⁴³ Vásárhely Népe, 1944. november 18, november 22. (Felhívás!) december 28. (Hírek rovat)

⁴⁴ Vásárhely Népe, 1945. január 6. „Párthírek” rovat.

⁴⁵ Vásárhely Népe, 1945. január 18. („Toborzó!”), január 20. („Hol a helyünk?”)

⁴⁶ Vásárhely Népe, 1945. február 6. „A kérges kéz” c. cikk.

⁴⁷ Vásárhely Népe, 1945. január 18, január 31.

⁴⁸ Vásárhely Népe, 1945. február 6. „A politikai tudatlanság” c. cikk.

ramtervezetéről tartottak vitát, 1945. március 10-én Petőfi-ünnepélyt tartott a párt, amit „hazafias ünnepségnak” szánt, és inkább kulturális megmozdulásnak tekintetünk.⁴⁹

A Kisgazdapárt hódmezővásárhelyi vezetésében kezdettől fogva érvényesült a jobboldal befolyása. Ennek oka a sajátos hódmezővásárhelyi helyzet, a párt vezetőinek helyben maradása és a felszabadulás utáni azonnali politikai aktivitásuk. Erre a párt hivatalos újjászervezése után azonnal felfigyeltek a baloldali erők. Ezért már 1944. november közepén javasolták, hogy ezeket a vezetőket — Karácsonyi Sándort és Csáki Mátét — távolítsák el a párt vezetéséből, mert „eddig a nagybirtokot és a nagybirtok révén a mindenkori kormányt igyekeztek szolgálni” és számukra a megváltozott körülmények között nem lehet hely a demokratikus politikai életben.⁵⁰ Ezt a célkitűzést a párt újjászervezése idején nem sikerült elérni. A párt szervezeti kereteinek létrejötte után azonban még nagyobb veszélyt jelentettek. Ezért a nemzeti bizottság létrejötte után azonnal fellépett az MKP, hogy Karácsonyi Sándort — aki MÉP vezető volt, és 1945-ben a Kisgazdapárt titkára — a Nemzeti Bizottságba ne delegálhassa pártja, csak ha igazolja magát. Karácsonyi ezt nem vállalta, inkább lemondott NB tagságáról, de tagja maradt a th. bizottságnak, városi tanácsnak, sőt pártja még az igazoló bizottságba is delegálta és ő igazoltatott másokat, holott magát sem tudta igazolni a nemzeti bizottság előtt. Megtartotta pártban viselt funkcióját is.⁵¹ Mindez azt jelentette, hogy a jobboldal erejét nem sikerült megtörni, és ez a körülmény a későbbi pártellentétekben fontos szerepet játszott.

A Kisgazdapárt taglétszáma 1945 nyarán Hódmezővásárhelyen 4000 fő volt, ami jelezte a párt nagy szervezeti erejét is.⁵²

Szentesen a Kisgazdapárt csak 1944. december elején kezdett újjászerveződni. Első toborzó felhívása december 2-án jelent meg: ekkor még csak egy Szervező Bizottság toborozta a tagokat.⁵³ Szentesen a Csongrád megyei Gazdasági Egyesület égisze alatt szerveződött a párt és jelentős segítséget kapott a vármegyei hivataloktól, de főként a Csongrád megyei gazdasági felügyelőtől. Ezek tartalmi és szervezeti, szervezői segítséget is nyújtottak a pártnak.⁵⁴ Az ideiglenes nemzetgyűlés ülése után jött létre a párt, de bázisa nagyon szűk volt, vezetése pedig határozatlan. Ez tette lehetővé, hogy vitéz Fekete Imre, szentesi gazdag paraszt rövid ideig ugyan, de a párton belül vezető szerephez jutott. Ő a múltban MÉP képviselő és a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége szegvári titkára volt, a Kisgazdapárthoz kapcsolat nem fűzte. A vezetés bizonytalanságát, a választott szervek hiányát felhasználva a szentesi szervezet elnöke lett és a párt nevében szinte mindenütt felszólalt. Ezzel magyarázható, hogy a párt képviselőjeként az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek is tagja lett.⁵⁵ A párt-szervezés január—februárban indult el Szentesen és a környező tanyavilágban. Főként a módosabb parasztságot igyekezett megnyerni. A Csongrád megyei gazdasági felügyelő ezért is javasolta a földművelésügyi miniszternek, hogy „az orosz katonaság által történt adományozás és más úton-módon fuvarozással foglalkozó emberek kezébe került tenyészkanecák csere útján a megfelelő és kipróbált lótenyészítő gazdák kezébe kerüljenek.” Ugyancsak ezt célozta a következő kérés: „Szentesen van olyan gazda, akinek földjéből 4—5 kh-at foglalnak el a különféle tankcsapdak

⁴⁹ Vásárhely Népe, 1945. március 20-tól, Hírek rovat — március 14.

⁵⁰ Vásárhely Népe, 1944. november 18. „Tisztul a politikai látóhatár” c. cikk.

⁵¹ SztÁL, Hmvhelyi Nemzeti Bizottság. Jegyzőkönyvek 2/1945. és 28/1945. szám.

⁵² PB Archivum 30/14. öe/803—804. pagina.

⁵³ SztÁL, MHI kirendeltség 100/1944. Plakát.

⁵⁴ SztÁL, Csongrád megyei gazdasági felügyelő 38/1945. sz.

⁵⁵ Magyar Alföld (Szentes,) 1945. május 5. sz.

és ágyúállások. Kívánatos volna, ha ezek betemetése közmunka igénybevételével történhetnék.”⁵⁶ A Kisgazdapárt egyik vezetője, Aradi Pál, aki maga is traktortulajdonos volt, a traktortulajdonosok szervezetét mindenestől átvitte a pártba, és a Kisgazdapártnak ez a csoportja szakszervezet elnevezéssel működött, holott semmi kapcsolata nem volt a szakszervezetekkel. Nyilván nem is lehetett, de ez jó volt zavarkeltésre (a politikai formákkal való zsonglórködésre) és a párt szervezeti kereteinek kiszélesítésére, hiszen ezzel a Kisgazdapárt a módos gazdák és a maga számára létesített „szakszervezetet”.⁵⁷ A feltárt anyagok azt jelzik, hogy a tanyavilágban rémhírterjesztéssel, más pártok (elsősorban a munkáspártok) rágalmozgatásával, pártok közötti ellentétek szításával, tehát az egyszerű emberek félrevezetésével próbált a Kisgazdapárt bázist teremteni.⁵⁸

A baloldali erők természetesen felléptek a Kisgazdapárt tagtoborzó módszerei ellen, amint ezt a „Magyar Alföld” című szentesi lap cikkei jelzik. Főként a jobboldali pártvezetőket támadták. 1945. május elején vitéz Fekete Imrét fasiszta múltja miatt letartóztatták és a mezőhegyesi internáló táborba szállították. Ezzel érzékeny veszteség érte a jobboldalt.⁵⁹

A szervezeti keretek megszervezése, a párt újjászervezése 1945. május—júniusára fejeződött be. Erre az időre rendszeressé váltak a párt gyűlései, a szentesi pártvezeték szerepe egyre erőteljesebbé vált a párt megyei szervezetének kiépítésében. Fekete Imre pártelnök leváltása után 1945. május 14-én a rendkívüli közgyűlés az ugyancsak jobboldali Aradi Pált választotta meg elnöknek, így a pártvezetésben a jobboldali irányítás továbbra is érvényesült.⁶⁰ A Kisgazdapárt újjászervezése kapcsán két dolgot kell megjegyezni. Egyrészt a megye többi városi szervezetéhez képest későn alakult újjá és szervezése lassú ütemben haladt. Ebben döntő szerepet az erőteljes tömegmozgalom játszott, amely a baloldali pártok tevékenységének kedvezett. Másrészt a párt szervezeti ereje — nagy erőfeszítései ellenére — kisebb volt. Ebben konkrét adatok nem állnak rendelkezésünkre, de az 1945-ös választásokon a városok közül — százalékosan — itt kapott legkisebb szavazatot a párt, amely az előző megállapításunkat igazolja.

Csongrádon a Független Kisgazdapárt november közepén kezdett szervezkedésbe. A csongrádi tömegmozgalom gyengesége jelentősen szerepet játszott a párt viszonylag korai újjászervezésében és abban, hogy a párt irányítása kezdettől fogva a reakciós múltú Sággy S. János és Kása István kezében volt.⁶¹ Az első hónapokban azonban nem a párt vezetését tekintették fő feladatuknak, hanem a különböző vezető funkciók megszerzését, a párt vezető szerepének biztosítását. Ezt a célt — a már említett gyenge tömegmozgalom miatt — sikerült is elérniük. Ezért is jelentette ki Sággy S. János 1945. január 20-án egy-két rendőrségi letartóztatás után: „A városban sok a túlkapás, a házkutatás, a letartóztatás, amiért őket teszi a közvélemény [értsd: jobboldali elemek, fasiszták — hiszen közülük esett a letartóztatás] felelőssé.”⁶²

A Kisgazdapárt a szervezést csak 1945. elején indította el nagyobb aktivitással, amikor már a többi párt is (főként a Szociáldemokrata Párt) erőteljes szervezkedésbe kezdett. A szervezés, a tagokért folyó harc pártharcot eredményezett, és ebben

⁵⁶ SztÁL, Csm-i gazdasági felügyelő 38/1945. és 49/1945. sz.

⁵⁷ Magyar Alföld, 1945. március 1. „Levelesládánkból” c. c.

⁵⁸ Magyar Alföld, 1945. február 18. „A pártok közötti békéről” c. cikk.

⁵⁹ Magyar Alföld, 1945. május 5.

⁶⁰ Magyar Alföld, 1945. május 6. „Párthírek” rovat és PI Archivum 285 f. 1/35/8. sz.

⁶¹ PB Archivum 30/4 öe/2—8. pagina.

⁶² SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. január 30.

Sághy még a zsarolás eszközét is alkalmazta. A Nemzeti Bizottság 1945. január 30-i ülésén deklarációt olvasott fel „amely szerint pártja és ő is csak akkor vesznek részt a pártközi megbeszéléseken (a nemzeti bizottsági üléseken), ha garanciát kapnak, hogy a jövőben a Függetlenségi Frontba tömörült pártok gyűlésein egymás tagjait és vezetőségét nem kritizálják.” A helyzet ismeretében nem meglepő, a tény csupán sajnálatos realitás, de a többi párt — köztük hosszas vonakodás és vita után a kommunista párt is — ezt a garanciát megadta. A későbbiek során ezt Sághy többször is felhasználta, elsősorban az MKP, de a többi párt ellen is.⁶³

1945. március 15-én Csongrádon koalíciós lap indult Csongrádi Hírlap elnevezéssel. A lapindítás gondolata már a január 30-i NB ülésén felmerült, hogy a pártokkal kapcsolatos hamis híreszteléseket kiküszöböljék. Sághy ezt használta fel a lapindítás jogának megszerzéséhez, amelyhez nem egészen tiszta úton jutott. A lapkérelemhez szükséges MKP és SZDP aláírásokat baráti alapon szerezte meg a pártvezetőségek tudta nélkül, és az engedélyt a miniszterelnökségen Dr. Balogh István útján szerezte. (A laphoz szükséges papírt is ő utalta ki.) Az engedélyt 1945. március 6-án kapta meg 4 oldalas, 1000 példányos, hetente két napon (szerdán és szombaton) megjelenő népfront lapra. Az engedély után Sághy maga akarta szerkeszteni a lapot, és a munkáspártok érélyes közbelépésére volt szükség, hogy 1–2 cikkük megjelenhessen benne. Sághy saját tulajdonaként kezelte a lapot és csak azt tudták elérni a pártok, hogy az NB a lap politikai irányvonalának ellenőrzésére, — de nem a szerkesztésére — „háromtagú szerkesztőbizottságot küldött ki”.⁶⁴ (A lap később átalakult „Csongrád Népé”-re, amely egyértelműen a Kisgazdapárt lapja volt.) A sajtó révén a Kisgazdapárt igen jelentős szervező eszközhez jutott Csongrádon és a város környékén.⁶⁵

A Kisgazdapárt szervezése ezek után gyorsabban haladt. 1945. április 4-én 1500 tagja volt a pártnak. A következő két hónapban szervezetei kiépültek a városban és a környékén. 1945. június 4-én 3000 beírt tagja volt, amely azt jelentette, hogy a megye egyik legerősebb városi szervezete jött létre Csongrádon és a jobboldali vezetése is megerősödött 1945 nyarára.⁶⁶ Sághy S. János 1945 nyarára a következő hatalmi pozíciók birtokában volt: Csongrád város és járás gazdasági felügyelője, a Kisgazdapárt elnöke és vezére, a nemzeti bizottság elnöke, az I. sz. igazoló bizottság elnöke, ideiglenes nemzetgyűlési képviselő, a helyi újság kiadótulajdonosa és szerkesztője. Reakciós, jobboldali múltja volt. Az 1920-as években fajvédő szervezeteknek volt a tagja és ennek kapcsán a csongrádi ún. Piroska-féle bombamerénylet egyik gyanúsítottja is volt, bár a bíróság felmentette. A Magyar Élet Pártja (MÉP) választmányi tagja volt és gazdasági felügyelő a Horthy-rendszer minden kormánya alatt mindvégig a város felszabadulásáig és ezután is. Az 1930-as években megszerződött Kisgazdapárt helyi vezetője lett. 1945 után a Kisgazdapárt politikáját Csongrádon és a járásban ő határozta meg, sőt a megyei politika alakulására is befolyása volt. A megyei nagyválasztmány összeülését — 1945 tavaszától — több ízben úgy lépett fel, mint megyei pártvezér, holott erre semmiféle megbízatása nem volt.⁶⁷ A pozíciókból adódóan személye igen nagy veszélyt jelentett a csongrádi demokratikus erők számára, de ekkor még nem volt erejük eltávolítására, nem egyszer egymás közötti torzalkodásuk miatt.

⁶³ SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. február 30.

⁶⁴ PI Archivum, 274. f. 16/126., és SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. március 6.

⁶⁵ PI Archivum, 274. f. 16/126.

⁶⁶ PB Archivum, 21/6012. sz. és 30/2 öe/80—97. oldal.

⁶⁷ PI Archivum 274. f. 16/126., SztÁL Csongrádi NB. 1945. aug. 28-i. ül. jkve és NB levelezés 6/1945. sz.

A megye községeiben és falvaiban a Kisgazdapárt szervezetei 1944 decemberétől folyamatosan szerveződtek újjá, legelőször a megyéhez tartozó, de Szegedhez közel eső községekben, nyilvánvalóan Szegedről irányítva, 1944. december végén Kisteleken (december 25.), Algyón és Tápén (december 26.)⁶⁸ Szentos környéki községekben 1945. január–februárban szerveződött újjá a párt; Mindszenten 1945. január 20-án 150 taggal, Kiskirályság községben január 24-én, Fábianszabstényen január végén, Magyartésen február 27-én.⁶⁹

A városoktól távolabb eső községekben és falvakban tavasszal és nyáron jöttek létre a pártszervezetek. Csengelén áprilisban, Pusztaszerezen és Kiskundorozsmán májusban, Sándorfalván pedig csak július 8-án. Erre az időre a községek zömében újjászerveződött a párt. 1945. ősziig nem is minden helységben jött létre pártszervezet. A választások előtt még nem volt működő pártszervezet Sövényházán, Bakson, Öttömösön és Derekegyházán.⁷⁰

A pártszervezetek létrehozásában és szervezeti kereteinek kiszélesítésében a Kisgazdapárt a községekben még inkább fel tudta használni a gazdasági fórumokat. A Csongrád megyei Gazdasági Egyesület elnöke, aki egyúttal a Kisgazdapárt szentesi szervezetének egyik vezetője volt, mindenütt segítséget adott a párt újjászervezéséhez. A gazdasági előljárók is részt vettek ebben a munkában. A gazdasági előljáró, a mezőgazdasági bizottság, a termelési bizottság megválasztását a párt sok helyen kisajátította magának. A választást a Kisgazdapárt közgyűlésén bonyolították le.⁷¹ A Kiskirályság községben 1945. januárjában a kisgazdapárti szervezők házról-házra járva gyűjtötték a tagokat, és nem egy helyen rábeszéléssel és az MKP elleni propagandával szervezték őket, — amint ez a nemzeti bizottság ülésének anyagából kiderül. Algyón is — és ez nem volt egyedülálló — rémhírterjesztéssel, a „kommunizmus rémével” való ijesztgetéssel próbálták tagokat toborozni. Máshol az egyház segítségét vették igénybe. Csengelén a plébános a Kisgazdapárt gyűléseit prédikáció közben kihirdette, amely nyilvánvalóan a vallásos emberek körében segítette a tagtoborzást.⁷²

A már működő községi pártszervezetek 1945 nyarára jelentős szervezeti erőt képviseltek. A nagyobb helységekből a beírt tagok száma megközelítette a 1000 főt: Mindszenten 420 fő, Nagymágyocson 810 fő, Pusztaszerezen 500 fő, Szegváron 700 fő, Kisteleken 1000 fő. Ez a létszám nagy erőt jelentett még akkor is, ha a párton belül rendszeres pártéletről nem beszélhetünk. A tagság zöme egyszerű dolgozó emberekből állott, és az ő beszervezésük az ország demokratikus erőit segítették.⁷³

Az elért szervezési eredményekre támaszkodva indult el 1945 nyarán a Csongrád megyei szervezet kiépítése. A megyei szervezet élén Nagy Pál elnök és Dr. Jóó Béla főtitkár állott (mindketten szentesi lakosok). A megyei szervezetekhez három járás és a négy város tartozott. A négy város vezetését már elemeztük. A megyei szervezet létrejötté után a szegedi szervezetet is ez alá rendelték, feltehető pártadminisztrációs okokból, mivel a Délalföldön, ill. Délmagyarországon nagyobb ún. területi szervezetet nem hozott létre a Kisgazdapárt. Három járási szervezetet alakítottak ki, mindegyik élén tisztikar állott: a csongrádi járást 9 községgel (élén Kása

⁶⁸ Délmagyarország. 1944. december 24—25. szám.

⁶⁹ SztÁL, Mindszenti NB 2/1945, Kiskirálysági NB 3/1945. és Csongrád megyei főispáni iratok 521/1945. szám.

⁷⁰ PB Archivum 30/16 öe, Csongrád megyei Gazdasági Egyesület 36/1945, Kiskundorozsmai NB 53/1945, Szegedi Hírlap 1945. július 15. — és PI Archivum 285—1/35/8.

⁷¹ SztÁL, Fábianszabstényi község 439/1945. — FKP szervezet, Magyartés.

⁷² SztÁL, Kiskirálysági NB, 1945. jan. 24-i ül. jkve és PB Archivum 30/16 öe.

⁷³ PB Archivum 21/6012. (1945. június 22-i értekezlet)

István és Nagyistók József állott). Sághy 1945. augusztus—november között politikai passzivitásba vonult, a demokratikus erők támadása erre kényszerítette. Kis-kundorozsmai járáshoz 6 község tartozott; (élén Zádori Károly és Skultéthy Medárd állott). A mindszei járáshoz 5 község tartozott (élén Kátai Pál állott). A tisztikarokat (vezetőségeket) a Kiszagdapártban választmányok fogadták el, de arra nincs adatunk, hogy járási választmányok üléseztek volna. Feltehető, hogy a megyei választmány fogadta el jelölésüket és ennek tartoztak felelősséggel. Létrehozásukat inkább szervezési okok indokolhatták, vagyis a görbülekenyebb pártmunka folytatása.⁷⁴ A Csongrád megyei választmány első ülésére (a rendelkezésünkre álló adatok szerint) 1945. szeptember 23-án Hódmezővásárhelyen került sor. Ezen a vármegyei választmányi tagok és az egyes községek pártelnökei vettek részt. Ez választotta meg a megyei tisztikart, de már főként a közelgő választásokkal foglalkozott.⁷⁵ A Kiszagdapárt szervezeti helyzetét tekintve megállapítható, hogy fő vonalaiban megtartotta a felszabadulás előtti kereteket és formákat. Jelentős új vonások is tapasztalhatók azonban, főként a városi és községi pártszervezetek életében. A koalíciós pártok, de főként a munkáspártok szervezeti formáiból több vonást átvettek. Így pártszékházakat tartottak fent, igyekeztek szervezeti életet kialakítani (tagkönyveket adtak, tagdíjat szedtek, előadásokat tartottak stb.).

Összegezeként elmondható, hogy a Kiszagdapárt 1945. nyarára újjászerveződtött Szegeden és Csongrád megyében és nagy erőket átfogó gyűjtőpárttá, jelentős politikai szervezetté vált. Tagjai között a szegényparasztok, közép- és gazdagparasztok, értelmiségiek, városi kis és nagypolgárok, sőt volt földbirtokosok és tőkésök is találhatók. Összetételének ez a heterogenitása megfelelt a párt országos helyzetének.

A Kiszagdapárt újjászervezésében azonban az országostól eltérő vonásokkal is találkozunk, amelyeket a következőkben foglalhatunk össze. Az országban először itt szervezték újjá a pártot, amely a nemzeti újjászületés szempontjából jelentős tényező volt. Csongrád megye tiszántúli területein — mint a Viharsarok nyugati részében — a párt újjászerveződése szorosan összekapcsolódott a tömegmozgalom, a forradalmi népi szervek kialakulásával és gyors térhódításával. A parasztság politikai aktivizálódása és a Kiszagdapárt újjászervezése itt szorosan összekapcsolódott. A népmozgalom mellett a Magyar Kommunista Párt is, a Függetlenségi Front mielőbbi létrehozása érdekében, mindenütt segítette a Kiszagdapárt újjászervezését. Különösen jelentős volt ez Szegeden, de Hódmezővásárhely és Szentes környékén is.

A népmozgalom és az MKP segítsége (vagyis alapvetően helyes népfrempolitikája) nemcsak a Kiszagdapárt újjászervezését segítette elő, hanem egyúttal azt is, hogy a párt vezetésében és szervezésében a megalapozás időszakában a demokratikus erők játszották a döntő szerepet. Ezen az általánosítható képen az sem változtat, hogy a pártvezető Hódmezővásárhelyen, Csongrádon és Szentesen (itt váltakozva) jobboldali érzelmű politikus volt. Ez azt jelezte, hogy a Kiszagdapárt háború alatti — de még inkább 1944. március 19-i német megszállás utáni — balratartó fejlődése ekkor még tovább tartott. Mindez a munkáspártokkal való jó együttműködéshez, demokratikus politikai vonalvezetéshez és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrehozásához vezetett el. A Kiszagdapártnak ez a demokratikus indulása az újjászervezés időszakában, eltért az országos képtől és megyei, illetve viharsarki sajátosságnak tekinthető. Az ország nagyobb részén a felszabadulás után már az országos vezetőség szervezte újjá a pártot. Éppen ezért a jobboldali vezetés is kezdettől fogva érvényesült.

⁷⁴ PI Archivum 285—1/35/8. szám.

⁷⁵ Szegedi Hírlap, 1945. szeptember 15.

A megyében 1945 tavaszától a Kisgazdapárt vezetésében fordulat következett be. Ennek alapja, hogy bázisában egyre nagyobb szerepet kapott az addig passzív gazdapasztai és nagypolgári réteg. A háború befejezésével a vezetőség úgy gondolta, hogy pozíciójukat most már elsősorban a munkáspártokkal szemben kell biztosítaniok. Pártszervező munkájukban is egyre inkább a kommunistaelenes megnyilvánulásokat figyelhetünk meg. (Hódmezővásárhely, Szentés, Csongrád és a községek példája bizonyítja ezt.) A pártvezetés jobboldali fordulatát szemléletesen bizonyítja Szeged példája. A megye Duna—Tisza közti kisebbik részén — Csongrád városával — kezdettől ezt a tendenciát figyelhetjük meg.

Mivel erre az időre a párt politikai irányvonalában is jelentős jobbrafordulás következett be (amelyet a II. részben elemzünk) a párt a demokratikus erők táborát csak részben segítette. Rövid elemzésünk is mutatja, hogy a Kisgazdapárt erre az időre egyik legerősebb pártja volt a nemzeti összefogást kifejező Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak. Ugyanakkor a párt irányításában egyre inkább a jobboldal vette át a vezetést és mögötte már a reakció sorakozott fel, így a párt a Függetlenségi Front jobbszárnyán helyezkedett el. 1945 nyarára a reakció elleni harc) részben a koalíción belül zajlott. A forradalmi erők harca nagyrészt a tárgyalat párt ellen is irányult, ezért a pártok közötti ellentét nyiltabbá, élesebbé vált.

DIE NEUORGANISIERUNG DER UNABHÄNGIGEN KLEINLANDWIRTEPARTEI IM KOMITAT CSONGRÁD IN DEN JAHREN 1944—45. (I.)

von

Ferenc Kanyó

Aus der katastrophalen Lage nach der Befreiung — in die der Faschismus Ungarn stieß — konnte nur die Politik des nationalen Zusammenhaltens unser Vaterland herausführen. In diesem Prozeß bekam auch die Unabhängige Kleinlandwirtepartei (Független Kisgazdapárt), die auf eine 15-jährige oppositionelle Vergangenheit zurückblicken konnte und sich dem Faschismus entgegenkehrte, eine wichtige Rolle. Die Partei reorganisierte sich nicht nur in dem erörterten Zeitabschnitt, sondern sie kam auch zur Hochblüte ihrer zwei jahrzentelangen Geschichte.

In der Ungarischen Unabhängigkeitsfront, die den 2. Dezember 1944 in Szeged ins Leben gerufen wurde, spielte auch die Kleinlandwirtepartei eine wichtige Rolle. Die Bauernmassen und die städtische Bürgerschaft wurden größtenteils durch diese Partei aufgeboten. Die Erneuerung der organisatorischen Formen, das neuerliche Zustandebringen der Partei war also wichtig, obgleich das besonders am Anfang auf Schwierigkeiten stieß. Das Erscheinen der Emigrantenleiter der UKP (d. h. Ungarische Kommunistische Partei), die in Szeged ankamen, beschleunigte die politische Entfaltung. Am 23. November 1944 reorganisierte sich die Kleinlandwirtepartei mit der Leitung von Dr. István Balogh. Es war ein wichtiges Ereignis, weil es politisch das Zustandekommen des nationalen Zusammenhaltens förderte und hauptsächlich anfangs die demokratische Basis kräftigte. Die Organisationen der Partei begannen ihre Tätigkeit neulich in Szeged sowie der Stadtumgebung und bedeuteten schon zur Zeit des Zustandekommens der Unabhängigkeitsfront eine bedeutende Stärke.

Am Ende 1944 und zu Beginn 1945 hat sich die Kleinwirtepartei in organisatorischer Hinsicht gekräftigt. An ihrer Organisation benutzten die Leiter der Partei die landwirtschaftlichen Foren und Organisationen, sogar die Hilfe der Kirche. Die Parteiorganisationen wurden endgültig bis zum Sommer 1945 ausgebaut und die bürgerliche Sektion wurde auch stark.

In den Städten des Komitats: in Hódmezővásárhely, Szentés, Csongrád und ind den Gemeinden des Komitats wurde die Kleinlandwirtepartei in derselben Zeit bis zum Sommer 1945 stark. Die Mehrheit ihrer Mitglieder kam aus der Bauernschaft heraus. In ihrer Leitung dominierten anfangs die demokratischen Kräfte, aber besonders vom Frühjahr 1945 gerieten die rechtsstehenden Elemente in Mehrheit. Diese Tendenz kann typisch in Szeged betrachtet werden, aber sie war im allgemeinen für die städtischen Organisatoinen charakteristisch.

Auf das errungene organisatorische Ergebnis gestützt wurde auch die Organisation vom Komitat Csongrád ausgebaut. Aus den städtischen Organisationen und aus den Abgeordneten der Organisationen der drei Kreise, versammelte sich der Komitatsgroßausschuß am 23. September 1945 in Hódmezővásárhely. Die Kleinlandwirtpartei behielt in Grundlinien die Rahmen und Formen, die sie vor der Befreiung hatte. Es waren aber bedeutende neue Charakterzüge zu erfahren; man übernahm mehrere Züge aus den organisatorischen Formen der Koalitionsparteien, aber hauptsächlich aus denen der Arbeiterparteien.

Die, bis zum Sommer 1945 neuorganisierte Kleinlandwirtpartei wurde zu einer große Kräfte umfassenden Sammelpartei, also zu einem bedeutenden politischen Faktor. Für diese Zeit trat eine Schwenkung nach rechts in ihrer politischen Richtlinie ein und das Gebiet des Klassenkampfes (der Kampf gegen die Reaktion) fand teilweise innerhalb der Koalition statt, so ist auch der Konflikt zwischen den Parteien offener, schärfer geworden.